

ρα. Λυγιάω μπροστά και στο πιο μπερό κοτρώνι. Για μένα όλα κει πάνω, πέτρες, θουνά, σπίτια και χώμα είναι αγιασμένα. Να ο ένας λόγος που μέκανε να γράφω τούτο το βιβλίο.

Ύστερα το χωριό μου, το άγονο, το μικρούτσικο, το πνιγμένο στις πέτρες έχει πολλές καθάριες παραδόσεις. Και το μεθύσι του γιδοβοσκού κι η κλεισιά της γίδας κι η ευλάθεια στον Άγιο και το κερί στο Εξωκκλήσι, κι ο γάμος, τ' αρραβωνιάσματα, το μοιρολόγι, το πανηγύρι, ο αγραλειός κι οι προξενητάδες, είναι μετάδοση κοινωνικότητας. Είναι μαρτυρίες της ανοιχτής, της ανεπιτήδευτης ανθρώπινης συναστροφής. Να κι ο άλλος λόγος της συγγραφής τούτου του βιβλίου.

Το σήμερα προσωπικά το θεωρώ αντιπαθητικό, άχρωμο, κρύο. Απλό, λιτό μα πανανθρώπινο το χθες. Πού βρίσκεται λοιπόν η προοδευτικότητα; Απ' τη μοιραία σύγκριση των δύο κόσμων, ο νους του καθενός ας θγάλει συμπεράσματα.

Στο βιβλίο τούτο δεν ανασθεματίζω κανένα κόσμο. Και για να δώσω αισιόδοξη νότια, παραθέτω μικρό απόσπασμα του διακεκριμένου επιστήμονα Κώστα Γεωργουσόπουλου, δημοσιευμένο στην εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ» της 15 - 11 - 1982 :

«Υπάρχει, διεθνώς, μια τάση επιστροφής σε παλιές συνταγές. Η ιατρική, π.χ. επιστρέφει στα βότανα. Οι διαιτολόγοι ανακαλύπτουν ξανά την υγιεινή των απλών τροφών. Το θέαμα, η ψυχαγωγία ξαναδοκιμάζουν τα ψυχοφελή αποτελέσματά της γιορτής, που λαϊκού δρώμενου, του αυτοσχεδιασμού, της πανηγυρης».

Μακάρι να συνέλθουμε

Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Κ Α

Η κατάθεση των ιστορικών στοιχείων, για το χωριό μου, που μέχρι σήμερα ήταν άγνωστα και ξεχασμένα, θα προσδιορίσουν οπωσδήποτε το δρόμο της γνωριμίας μας. Ήταν υπαίτηση της ψυχής και νοσταλγία του νου μου, ν' αντλήσω ανάμεσα από τις λιγοστές ιστορικές μαρτυρίες, ελεγμένες θίβια επιστημονικά και με σεμνότητα και χωρίς έξαρση κι αλλοίωση να τις προσφέρω αναστημένες στον όποιο μελετητή.

Δε λιγοστεύει μήτε την περιέργεια μα μήτε και την αξία το γεγονός πως ο Αγιάνης ήταν κι είναι ένα μικρούτσικο χωριό που το φυτέψανε πάνω στους βράχους. Και κει υπήρχαν άνθρωποι που διακονήσαν τη ζωή, που κινήθηκαν στο πέρασμα του χρόνου —αιώνες τώρα— σε μια προσπάθεια επιβίωσης κι άρα με μια συμμετοχή μικρή ή μεγάλη στον πανελλαδικό κοινωνικό ανασχηματισμό. Έχουν και τούτοι το λοιπόν μερίδιο από την ιστορία, όπως κι ο μικρότερος οικισμός στη χώρα μας. Για τούτο και τη γράφω. Κι' η ταπεινή μου συνταγή για τον καινούργιο άνθρωπο που έρχεται και για τούτο που σήμερα ζεί, είναι να ψαχουλεύει τα παλιά. Ν' ανασταίνει τις πέτρες, τα θουνά, το χώμα. Ν' συναρμολογεί τη ζωή τους. Κάτι άλλο θα βρει απ' τα προγονικά του. Να τα πάρει το λοιπόν και να τα φιλιώσει με τα τωρινά. Κι από τα κει κι ύστερα να πορευτεί η ζωή στο αύριο αρμονικά. Αλλοιώτικα πισωδρομάμε επικίνδυνα, χανομαστε.

Το γράψιμο τούτου του βιβλίου τόνοιωσα χρέος. Σαν αστραπή μια φλόγισε το νου, πριν από χρόνια. Μούγινε βοηθό μαρτύριο. Κι ο στοχασμός, αντάρτης πλέον, δεν είχε συγκρατημό. Αλύγιστος μπροστά στη θολούρα της άγνοιας, γύρω από το παρελθόν του Αγιάνη. Πολλές φορές άγγιξα το χάος. Κουράστηκα άλλες τόσες. Μ' ανηφόριζα. Κάποτες θρήκα τα κλειδιά κι άνοιξα την πόρτα του πεθαμένου κό-

σμου. Και να τι βρήκα.

Ο ΑΓΙΑΝΝΗΣ έχει ηλικία εξακόσια περίπου χρόνια. Οι πρώτοι που τον κατοίκησαν προέρχονταν από Αλθανόφωνους πληθυσμούς, που κατεβήκανε στην Πελοπόννησο, όπως μας λέει η ιστορία πριν από την Τουρκοκρατία.

Οι πιο πολλοί από τους Αλθανόφωνους πληθυσμούς ήταν κτηνοτρόφοι. Ψυχές τραγικές από τη φτώχεια και τη στέρση. Καβαλικέψανε κάποια μέρα τα ζωντανά τους, φορτώσαν τα τσουμπρέκια τους, τα θυζανιάρικα, την προκοπή τους και κατηφόρισαν. Ψυχανεμίζονταν το ελπιδοφόρο όραμα για το καλλίτερο. Μπουλούκια οι παρακεντέδες ανθρωπάκοι οδοιπορούσαν με' αυστηρό πιστεύω τις ρεματιές, τους κάμπους και τις βουνοκορφές. Κι όλο προχώραγε το καραβάνι με το ηρωικό προσωπικό. Με τους ήρωες θέλω να πω. Ο Καζαντζάκης λέει πως ήρωας είναι όποιος μπορεί να βλέπει την άβυσσο μπροστά του, να προχωράει και να μη καταδέχεται να τρομάξει. Κι οι Αλθανόφωνοι τότες είχαν την άβυσσο κατάφατσα και δεν τρομάζανε.

Και μήτε μόνιμο κονάκι είχανε. Λαχταρισμένοι απ' το αβέβαιο και την περίτρομη ψυχή σε ξένη χώρα, παίρνανε τα βουνά. Λυγίζανε την πέτρα για να φυτρώσει σπύρια. Ροκάνιζαν τ' αγριόχορτα, τα μανιτάρια, τους σαλίγκαρους. Κι η ζωή τους edιάβαινε περιπλανητική και πολυθάσση. Δέστε τι γράφουν οι Βυζαντινοί συγγραφείς για τ' Αλθανόφωνα φύλα που κατεβήκανε στη Νότια Ελλάδα :

Ο Χαλκοκονδύλης γράφει : «Εἰσι δὲ τὸ γένος τοῦτο νομάδες ἅπαντες καὶ οὐδαμῆ σφίσι χρονίαν τὴν διαμονὴν ποιούμενοι».

Γράφει ο Κριτόβουλος : «Νομάδες οἱ πλείους αὐτῶν καὶ αὐτόνομοι καὶ ἀβασίλευτοι ἐκ πολλοῦ».

Γράφει ο Ανώνυμος : «Νομαδικὸν γὰρ τὸ γένος καὶ λυπρόβιον οὐ πόλεσι, οὐ κόμαις οὐκ ἀγροῖς, οὐδ' ἀμπελῶσιν, ἀλλὰ ὄρεσιν χαῖρον».

Έτσι περιπλανήθηκαν, όσο να φτάσουνε στο Νότο. Και μόλις φτάσανε εδώ, στ' ολόξενο χώμα, ξανά επήραν τα βουνά, γιατί οι πεδιάδες και τ' αμπέλια είχανε ιδιοκτήτες. Κάποια από τις μέρες, ένα απ' τ' αλθανόφωνα μπουλούκια πέρασε απ' τον Αγιάνη. Μπορεί και να κοιμήθηκαν στην σγκαλιά του. Του αρχηγού θα του φωσφόρισαν τα μάτια του. Θ' ανάβρασε το αίμα. Παρέλασαν ομπρός του τ' ατελείωτα βουνά, οι θράχοι, οι μικρόκαμποι. Σταύρωσε την ιδέα του, άγγιξε ερωτικά τη γη, φώτισε πιο μυαλό του και θάπε με δύναμη στη συντροφιά του. Ετούτο είναι το χωριό μας. Θα σφίξανε τις γροθιές όλοι οι άνθρωποι κι αποδεχτήκανε μ' αλλαλαγμό και μυστικόπαθη χαρά τη νέα τους πατρίδα. Και την ονοματίσανε ΑΓΙΑΝΝΗ. Θα σταματήσω όμως εδώ μη γίνει Μυθιστόρημα η αλήθεια. Βρέστε τα μόνοι σας, με τη δική σας φαντασία. τα πάρα πέρα.

Ένας μεγάλος λέει : «Φτωχός είναι όποιος φοβάται τη φτώχεια». Και τούτοι οι ξεχωριστά άποροι και πειναλέοι, ομόσαρκοι της δυστυχίας στεριώσανε και φτιάξανε νοικοκυριό. Όμοια με τ' άλλα χωριά της πατρίδας, όπου κι άλλα αλθανόφωνα μπουλούκια, σπιτώσανε τα όνειρα και τις ελπίδες τους και τάκαμαν δημιουργία.

Για λίγο θα παρατήσουμε ότι έχουμε να πούμε για τον Αγιάνη. Είναι πιστεύουμε ανάγκη να προλάβουμε την περμέργεια που αναγνώστη. Να γνωρίσουμε δηλαδή τους Αλθανόφωνους νομάδες. Τη γενιά τους και από που κατέθηκαν. Κι όλα τούτα σε μια πολύ φτωχιά περίληψη.

Οι Αλθανόφωνοι λοιπόν νομάδες, προέρχονται όλοι απ' τη φυλή των Τόσκιδων, που κατοικούσανε στη Νότια Αλβανία. Ήταν Χριστιανοί Ορθόδοξοι. Η άλλη φυλή των Αλθανών, οι Γκέκιδες, κατοικούσανε στη Βόρεια Αλβανία κι ήσαν Καθολικοί στο θρήσκευμα. Γι' αυτό και στα κατοπινά χρόνια εξισλαμίστηκαν μ' ευκολία.

ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 14ου ΑΙΩΝΑ μ.χ. αρχίζουν και κατεβαίνουν οι πρώτοι νομάδες Τόσκιδες προς την Ήπειρο κι τη Θεσσαλία κι αργότερα στην Αιτωλοακαρνανία.

ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 14ου ΑΙΩΝΑ μ.χ. με πρωποβουλία του Δεσπότη του «Μορέως» Μανουήλ Κατακουζηνού, οι πάρα πάνω αλβανόφωνοι κατεβαίνουν στην Αττική και στην Πελοπόννησο, σαν μισθοφόροι.

ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 15ου ΑΙΩΝΑ μ.χ. κατεβαίνουν προς τα κάτω οι περισσότεροι. Είτε από μονάχοι τους, είτε μπουλούκια μπουλούκια για να βρουν καλύτερη τύχη. Ένας άλλος σπουδαίος λόγος που ανάγκασε τους αλβανόφωνους να κατεβούν προς την Πελοπόννησο κι Αττική ήταν το γεγονός πως εκείνη την εποχή ο Κάρολος Τόκος, κόμης της Ζακύνθου και Κεφαλλονιάς κατάλαβε τα μέρη τους στην Ήπειρο κι Αιτωλοακαρνανία.

Για να γίνει πιστευτό πως οι Αλβανόφωνοι της Πελοποννήσου και της Αττικής, προέρχονται από τους αρχικούς εποίκους της Ηπείρου, Θεσσαλίας και Αιτωλοακαρνανίας, αρκεί να σημειώσουμε εδώ πως τα τοπωνύμια σε όλες τις πάρα πάνω περιοχές, που διατηρούνται μέχρι τα σήμερα, είναι τα ίδια. Και το σημαντικότερο πως τα τοπωνύμια αυτά προέρχονται από κύρια ονόματα αρχηγών οικογενειών.

Πρέπει να προσεχθεί ιδιαίτερα ότι οι Τόσκιδες αλβανόφωνοι, πριν κατεβούν στη Νότια Ελλάδα, αλλά και μετά που κατέβηκαν, δέχτηκαν ολοκληρωτικά κι εύκολα την επίδραση του Ελληνισμού και αφομοιώθηκαν. Οι λόγοι της αφομοίωσης, του εξελληνισμού τους δηλαδή, είναι απλοί και είναι οι πάρα κάτω :

Πρώτο, γιατί σα νομάδες δεν είχαν διοικητική διάρθρωση κι επομένως κι εθνική συνείδηση. Δεύτερο, γιατί στη νέα τους πατρίδα, έπρεπε να προσαρμοστούν. Να μάθουν δηλαδή τη γλώσσα, τα ήθη και τα έθιμα, απαραίτητα στοιχεία για την κοινωνική τους επιβίωση. (ότι γίνεται με τους δικούς μας σημερινούς μετανάστες). Τρίτο, γιατί ήτανε μειοψηφία. Τέταρτο, γιατί παρ' όλο το σακάτεμα του τότε Ελληνισμού, κατά τους χρόνους ειδικά της Τουρκοκρατίας, οι Έλληνες όπως είναι γνωστό, είχανε διαφυλάξει την εθνική τους ταυτότητα. Πέμπτο, γιατί ήσανε ομόθησκοι. Έκτο, γιατί η αν-

τίστασή τους κατά των Μωαμεθανών, τους έφερνε πολύ κοντά στους ομόδοξους κι ομόθησκους Έλληνες και τους ένωνε σ' ένα κοινό αγώνα. Με βεβαιότητα λοιπόν, πολύ νωρίς αποκτάνε την Ελληνική συνείδηση, αφομοιώνονται κι εξελληνίζονται.

Ο αναγνώστης πρέπει να προσέξει και μια άλλη λεπτομέρεια πολύ σημαντική. Τούτοι οι νομάδες α-λ-β-αν ό-φ-ω-ν-ο-ι δεν έχουν καμιά σχέση με τους μισθοφόρους Τουρκοαλβανούς, που ακολουθούσαν τα Τούρκικα ασκέρια του Σουλτάνου και τους Σαρασκέριδες. Αντίθετα μάλιστα. Οι Ορθόδοξοι Αλβανόφωνοι πληθυσμοί που ήρθαν όπως είπαμε σαν νομάδες κι εγκατασταθήκανε στο Μορηά, γίνανε ένα με τους δικούς μας. Κι όχι μονάχα αυτό. Αλλά και πολέμησαν αγωνιστικά στο πλευρό των ντόπιων Ελλήνων και των Βενετσιάνων, ενάντια στους Τούρκους κι Αλβανούς επιδρομείς.

Στην περίοδο της Βενετοκρατίας, μόνιμα υπερασπίζανε τον Ισθμό της Κορίνθου. Μάλιστα για τις μεγάλες τους πολεμικές προσφορές η Γερουσία της Βενετίας, μ' ειδικά ψηφίσματα πήμησε τους Αλβανόφωνους Χριστιανούς της Αργολιδοκορινθίας. Τους απάλλαξε από πολλά φορολογικά δασύματα, για την υπεράσπιση του Βενετοκρατούμενου Μορηά από τους Τούρκους επιδρομείς. Στα 1695 στους Αλβανόφωνους της Κορινθίας μοίρασαν πολλά αξιώματα κι αμοιβές, γιατί συμβάλλανε αποφασιστικά στην υπεράσπιση του Ισθμού, από τους Τούρκους επιδρομείς (που ακολουθούσαν δυστυχώς και Μοραΐτες Έλληνες, μ' αρχηγό τον περιβόητο Μανιάτη σπλαρχηγό Λυμπεράκη Γερακάρη). Αυτούς λοιπόν τους γενναίους κάτοικους και φιλελεύθερους αγωνιστές, οι ίδιοι οι Βενετσιάνοι τους ξεχώριζαν ριζικά από τους Αλβανούς, με τον χαρακτηρισμό GRECI ALDANESI, δηλαδή Έλληνες Αλβανόφωνοι.

Δε μένει το λοιπόν κανένα περιθώριο για υποθέσεις. Οι Αλβανόφωνοι, με μυστικό υπαρξιακό μεταβολισμό, μεταγγίζουν Ελληνικό αίμα. Με το ιστορικό ύστερα ψυχα-

νέμισμα διαπεράσανε τις φυλετικές διαφορές. Γίνανε ένα και για τούτο κι οι Έλληνες μάθανε κι αυτοί τη γλώσσα τους και τραγουδήσανε μετά και μοιρολόγησαν και στα Ελληνικά και στ' Αρβανίτικα. Και τούτο το ενιαίο πρόσωπο, πήρε τη μονιμότητα στους μετέπειτα χρόνους. Και για να μη το φανταστεί κανείς πως γράφουμε του κεφαλιού μας και κατά πως λεν τα βίτσια μας, σας παραθέτουμε αμέσως τα όσα ο Άγγλος περιηγητής HODHOUSE είπε κι' έγγραψε, τότες που επισκέφτηκε την Τουρκοκρατούμενη Ελλάδα, γύρω στα 1810, μαζί με το Λόρδο Βύρωνα. Γράφει λοιπόν για τους Αλβανόφωνους της Κορινθίας και της Βοιωτίας, που κατοικούσανε γύρω απ' την περιοχή του Ισθμού.

«...Με εύχαρίστηση πολεμοῦν καὶ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Ἀλβανούς. Σκότωσαν ἔτσι πολλοὺς Τουρκαλβανούς στὸ ξεσηκωμὸ τοῦ 1770. Εἶναι Ἕλληνες γενναῖοι καὶ τίμιοι καὶ κατὰγονται ἀπὸ ἀρβανίτες ἀποικίους. Ὅλοι τοὺς μιλάνε τὰ Ἕλληνικά καὶ διακατέχονται ἀπὸ Ἕλληνικά αἰσθήματα. Μιλοῦν μὲ περιφρόνηση γιὰ τοὺς ἄγριους Τούρκους ὡς καὶ γιὰ τοὺς πολεμόχαρους Ἀλβανούς. Ἀσχολοῦνται ἀποκλειστικὰ μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς γῆς καὶ κυρίως μὲ τὴν κτηνοτροφία. Μαζεύουν θελλανίδια καὶ ἐκμεταλλεύονται τὰ δάση τῶν βουνῶν τους. Εἶναι εὖρωστοι καὶ ἀνθεκτικοὶ στὴν πείνα καὶ στὴν κούραση. Ἀπλοὶ στοὺς τρόπους καὶ λιτοδίαιτοι».

Αναγνώστη, μη με παραξηγείς που θα σου κουράσω ακόμα τον εγκέφαλο. Υπομόνεψε και διάβασε και το παρακάτω ιστορικό, που τ' αποτυπώνω, έτσι για να ξεκαθαρίσουνε τα πράγματα. Και να πιο μάθουν επί τέλους όλοι, πως οι αλβανόφωνοι πληθυσμοί, μετά τον εξελληνισμό και την αφομοίωσή τους, γίνανε ένα με τους δικούς μας. Η δικιά μας η Πατρίδα, η Ελλάδα μας, ήτανε όμοια πατρίδα τους κι η νοσταλγία για δαύτη, σ' όσους τη χωριστήκανε, είχε το ίδιο μπόι, όπως του Οδυσσέα με την Ιθάκη που.

Τη χρονιά του 1530, όταν επικρατήσανε οι Τούρκοι και στα μεγαλύτερα Βενετσιάνικα κέντρα του Μορηά, πολλοί αλβανόφωνοι αγωνιστές της Πελοποννήσου, αναγκαστήκανε

να φύγουν μαζί με τους Βενετούς κι εγκατασταθήκανε στην Καλαβρία και στη Σικελία, στα εσωτερικά του Παλέρμου. Εκεί δε λησιμονήσανε ποτές την παλαιά πατρίδα τους, τον Μορηά, την Πελοπόννησο δηλαδή. Και τραγουδούσανε από τα τότες, μέχρι τα σήμερα, το παρακάτω αρβανίτικο τραγούδι. Γιουμάτα νοσταλγία, θαυμασμό και παράπονο τα στιχάκια που ο ίδιος ο λαός στιχούργησε και μελοποίησε. Για το Μορηά, το πανέμορφο Ελληνικό Μορηά! Απολάψτε το :

Ὁ ε μπούκουρα Μορέα (Ὡ πανέμορφε Μοριά!)
τίε κουρ τε λάσε (ἀπό τότε που σε ἀφησα)
με νε κούτε πάσε (πλέον δε σε ξαναείδα)
Ἄτιε καμ ζότενε τάτε (Εκεὶ ἔχω πον ἀφέντη πατέρα,)
ἄτιε καμ μεμενε τίμε (Εκεὶ ἔχω τη μητέρα μου)
ἄτιε καμ μεμενε βλα (Εκεὶ ἔχω τον δικό μου ἀδελφό).
Ὁ ε μπούκουρα Μορέα (Ὡ, πανέμορφε Μοριά!)

Μα και στην Επανάσταση του 1821, παρουσιάζονται καταγώνιστοι μαχητές και βοηθάνε και παρακινούνε τους άλλους ραγιάδες για ξεσηκωμό. Από αυτούς προέρχονται οι Κουντουριώτηδες, οι Μιαούληδες, η Μπουμπουλίνα και πληθώρα άλλοι αλβανόφωνοι αγωνιστές.

Τη δική τους ιδιαίτερη γλώσσα, την έγγραφαν με Ελληνικό αλφάβητο και την νοιώθανε δίδυμη αδελφή της Ελληνικής. Δεν την ονόμασαν ποτές Σκιίπε, όπως τη λέγανε οι Αλβανοί. Αυτό δείχνει πεντακάθαρα την Ελληνική τους συνείδηση, μα και την επιθυμία τους να ξεχωρίζουν από τους Αλβανούς Σκιίπετάρηδες, σαν αρμπερόρηδες. (Λέγεται και μέχρι σήμερα : Φλέτ' αρμπερίστε, δηλαδή μιλάς αρμπερόρηκα ;). Σ' αυτή λοιπόν τη γλώσσα, τ' αρμπερόρηκα, που την πλούτισανε με Ελληνικές λέξεις, όπως κι οι Έλληνες που πλούτισαν την Ελληνική μ' αρμπερόρηκες τραγούδησαν ή μοιρολόγησαν τις πίκρες και τις χαρές τους, ολόκληρους αιώνες. (Για τ' αρβανίτικα τραγούδια και μοιρολόγια, θ' αναφερθούμε αναλυτικά σε σχετικό Κεφάλαιο). Φυσικά με την αφομοίωση και τον εξελληνισμό, η γλώσσα αυτή θα περάσει στην ιστορία, σαν μια γλώσσα που μιλήθηκε παράλληλα με την Ελληνική, σ' ορισμένες περιοχές του Ελληνικού

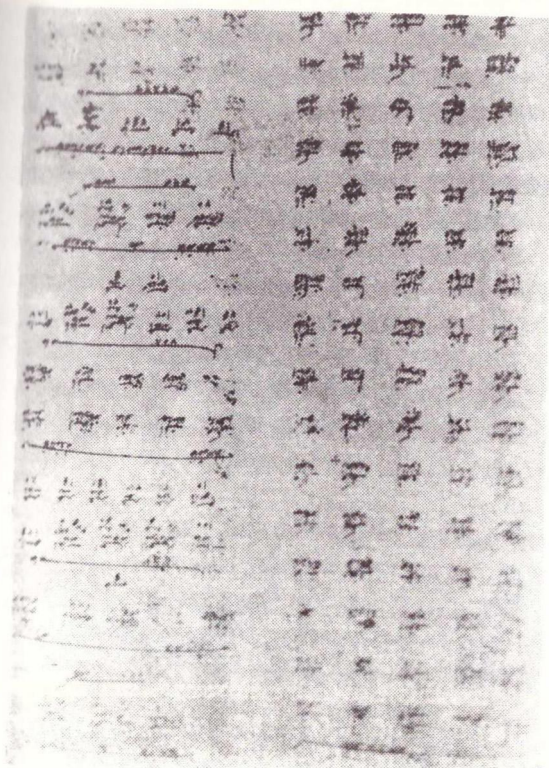
χώρου και πάντα μέσα στα στενά όρια της κλειστής κοινωνίας μερικών μικρών χωριών, όπως εύστοχα παρατηρεί η Μαρία Μιχαήλ Δέδε στο βιβλίο της «Τα αρβανίτικα τραγούδια».

Ξεκόμισα, αναγνώστες, από τη θαισική πορεία της ιστορίας μα τόκρινα αναγκαίο. Και περισσότερο για τον Αρβανίτη αναγνώστη. Αν κάποτε τον βρίσουμε Αρβανιτοσπορά, να ξέρει πως του λένε ψέμματα. Αν πάλε τον πούνε Αρβανίτικο κεφάλι - αγύριστο, να τ' αποδεχτεί. Δεν έχουν άδικο. Γιατί ο Αρβανίτης, έχει το πείσμα για την προκοπή, έχει πορεία στη ζωή του απαλάνευτη. Γιατί όντας μεγαλωμένος σε στέρφα χωράφια έχει γυμνάσει τη ψυχή, τη σάρκα του και δεν πισωγυρνάει. Τραβάει εμπρός, σαν το ποτάμι.

Μετά λοιπόν απ' όλη αυτή την κουραστική αναφορά γύρω από τους Αλβανόφωνους πληθυσμούς, ξαναγυρίζουμε να θρούμε τη συνέχεια, αφού προσθέσουμε πως οι περισσότεροι Τόσκιδες Αλβανοί, που κατεβήκαν στην Ελλάδα, ήτανε Βιάπιδες (αρχαία ονομασία Ιάπυγες), γιατί τα άλλα φύλα των Τόσκιδων δεν μετακινήθηκαν προς το Μορηά.

Εμάς όμως μας ενδιαφέρει ο Αγιάννης. Είπαμε κι είναι θέβαιο πως κατοικήθηκε πριν από την Τουρκοκρατία. Να δούμε λοιπόν τι δείχνουν τα στοιχεία κι οι πηγές, που μάλιστα τον αναφέρουν σαν συγκροτημένο και σημαντικό οικισμό :

ΠΡΩΤΗ ΜΝΕΙΑ για τον Αγιάννη έχουμε το 1500. Στις Τούρκικο Κατάστιχο - φορολογικό κατάλογο - με πόλεις και χωριά του Τουρκοκρατούμενου Μορηά. Μέσα κει αναφέρεται κι ο Αγιάννης. Το κατάστιχο αυτό έχει μελετήσει και μερικά ανακοινώσει ο κ. Μιχαήλ Κορδώσης, απ' όπου αντλούμε και τη σχετική πληροφορία. Είναι όμως πολύ πιθανό ν' αναφέρεται ο Αγιάννης και σε προγενέστερο Τουρκικό Κατάστιχο της εποχής 1460 - 1463, που βρίσκεται σήμερα στα Πρωθυπουργικά Αρχεία της Κωνσταντινούπολης και δεν έχει επαρκώς μελετηθεί απ' τους ερευνητές. (Βλέπε εικόνα 1).

Εικ. 1. Δυο σελίδες απ' το Τουρκικό κατάστιχο του 1460, όπως τις δημοσίευσε ο Τουρκολόγος ALEXANDER.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΑΝΑΦΟΡΑ στον Αγιάννη έχουμε σε προεπινοστατικό Χάρτη, του Τουρκοκρατούμενου Μορηά. Ο Χάρτης αυτός είναι Γερμανικής έκδοσης και περιλαμβάνει μόνο κατοικημένα χωριά. Αξιοσημείωτο είναι πως ενώ όλα τα χωριά αναγράφονται στα Γερμανικά με την Ελληνική ή Τούρκικη τους προφορά, ο Αγιάννης αναφέρεται μεταφρασμένος στα Γαλλικά : S. JEAN. Αντίτυπο αυτού του χάρτη βρίσκεται στο Αρχείο του κ. Νίκου Πιέρρου, Πολιτικού Μηχανικού κι Ιστορικού Ερευνητή, απ' όπου και δημοσιεύουμε τμήμα με την περιοχή της Κορινθίας. (Βλέπε εικόνα 2). Βλέποντας κανείς το Χάρτη αυτό εύκολα καταλαβαίνει πως ο Αγιάννης ήταν σημαντικό χωριό στην Τουρκοκρατία, αφού δεν αναφέ-

Εικ. 2. Η Ανατολική Κορινθία και η περιοχή του Ισθμού. Απόσπασμα από χάρτη του Τουρκοκρατούμενου Μορηά. Το χωριό Αγιάνης σημειώνεται με την ονομασία S. JEAN.

ρονται σ' αυτό ονομαστά κι ιστορικά χωριά της γύρω περιοχής, όπως το Αγιονόρι, ο Άγιος Βασίλειος, ο Άγιος Γεώργιος (Νεμέα), Κοντόσταυλος κ.λ.π., ούτε άλλα επίσημα γνωστά χωριά, όπως Κουταλάς, Κλένια, Στεφάνι, Βίμνι και Ρητό (εμνοείται το παλιό Ρητό που ήταν κοντά στο Αγιάνη και όχι το νεότερο χωριό Γαλατακίου). Δε γίνεται φυσικά λόγος για τα πολύ νεώτερα χωριά όπως το Χίλιομοδιό Αθίκια, Αλαμάνο, Μαφό, Σολωμό, Γαλατάκι, Ρητό Γαλατακίου κ.λ.π. που δημιουργήθηκαν μετά την Επανάσταση και τη σύσταση του Ελληνικού Κράτους. Έτσι τα μόνα χωριά της γύρω περιοχής που αναφέρονται στο Χάρτη αυτό είναι Κόρθος (Κόρινθος), Ομέρ - Τσαιούσ (Σπαθοβούνι), Ράχανο (Ράχιανι), Κουρτέσσα, Αγιάνης, Αγγελόκαστρο και Σοφ

ΤΡΙΤΗ ΜΝΕΙΑ για τον Αγιάνη έχουμε σ' οδοιπορικό του Βενετσιάνου Κληρικού PIER ANTONIO PACIFIKO, που επισκέφτηκε τον Βενετοκρατούμενο Μορηά γύρω στα 1700. Το βιβλίο του οδοιπορικού εκδόθηκε στη Βενετία το 1704 και περιλαμβάνει και κατάλογο του Βενετσιάνου τοπογράφου ALDERGHETTI με πόλεις και χωριά. Στον κατάλογο αυτό και για την περιοχή της Κορινθίας αναφέρεται κι ο Αγιάνης. Για πρώτη φορά αναφέρεται στον ίδιο κατάλογο και το Ρητό. (πρόκειται κι εδώ για το παλιό Ρητό που ήταν κοντά στον Αγιάνη κι εγκαταλείφθηκε γύρω στα 1840 απ' τους κατοίκους, τους προγόνους των σημερινών Αθικιωτών).

ΤΕΤΑΡΤΗ ΑΝΑΦΟΡΑ στον Αγιάνη έχουμε σε κατάλογο χωριών του Βενετοκρατούμενου Μορηά. Ο κατάλογος αυτός προέρχεται από τις συχνές Βενετσιάνικες απογραφές. Ο παλιός κατάλογος περιλαμβάνεται στο Αρχείο Ναυί και βρίσκεται σήμερα στην Εθνική Βιβλιοθήκη, που το απέκτησε το 1980. Στον ίδιο κατάλογο, κοντά στον Αγιάνη αναφέρεται και το χωριό Ρητό. Ο Αγιάνης αναφέρεται με τη Βενετσιάνικη ονομασία SAN JUANO.

ΠΕΜΠΤΗ ΑΝΑΦΟΡΑ στον Αγιάνη έχουμε σε δικαιολογητικό έγγραφο του 1785, που βρίσκεται σήμερα στο Αρχείο της Μονής Φανερωμένης Χιλιομοδίου. Με το έγγραφο αυτό ο Σταμάτης Γκιώνης «από τὸ χωριὸν Ἀγιάνη» πούλησε στο Μοναστήρι της Φανερωμένης τα χωράφια του, σε τοποθεσίες που ονοματίζονται έτσι μέχρι τα σήμερα: στην Θεοδότρα και στο Λίγγι και πήρε 31 γρόσια.

ΕΚΤΗ ΜΝΕΙΑ για τον Αγιάνη έχουμε σ' οδοιπορικό του Άγγλου περιηγητή E. DODOELL που επισκέφθηκε την περιοχή στα 1805.

ΕΒΔΟΜΗ ΜΝΕΙΑ έχουμε σ' οδοιπορικό του Άγγλου περιηγητή W. GELL που επισκέφτηκε την περιοχή την ίδια εποχή.

ΟΓΔΟΗ ΑΝΑΦΟΡΑ έχουμε σε δικαιοπρακτικό έγγραφο, που συντάχθηκε στο χωριό το 1807. Για τὸ έγγραφο αὐτὸ που αναφέρει ἐπάνωμα κατοίκων και τοπωνύμια του χωριού θα μιλήσουμε σ' εἰδικό κεφάλαιο. Το πρωτότυπο του εγγράφου αὐτοῦ βρίσκεται στα χέρια του Πολιτικού Μηχανικοῦ και Ιστορικοῦ Ερευνητῆ κ. Νικολάου Πιέρρου.

ΕΝΑΤΗ ΑΝΑΦΟΡΑ βρίσκουμε στ' οδοιπορικό του Γάλλου περιηγητῆ F. ROUGUEVILLE, που επισκέφτηκε την περιοχή κατὰ το 1815.

Ὅλες οι πάρα πάνω πηγές που αναφέρουν για τὸν Αγιάνην εἶναι πριν ἀπὸ την Επανάσταση του 1821. Μετὰ τὴν Επανάσταση ἔχουμε κι ἄλλες πηγές και τις αναφέρουμε πάρα κάτω.

ΠΗΓΕΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Επίσημες γραφτές μαρτυρίες για τὸν Αγιάνην και τὸ Ρητό (με κύριο οικισμό τὸ Ρητό, που ἀργότερα εγκαταλείφθηκε, ὡπως θα δούμε πάρα κάτω), ἔχουμε στα 1828, 1829 και 1840. Τις αναφέρουμε :

1) Στις στατιστικὲς εἰδήσεις της Πελοποννήσου, που συγκεντρώσανε Επιτροπές κατὰ Ἐπαρχίες, μ' υπεύθυνο τὸν Πρίγκη Παλαιμίδη, ὕστερα ἀπὸ ἐντολή του Καποδίστρια το 1828. Στην Ἐπαρχία Κορίνθου, μεταξύ ἄλλων αναφέρονται κι ὁ Αγιάνης και τὸ Ρητό.

2) Στην ἀπογραφή της Πελοποννήσου, ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν Ἐπιστημονικὴ ἀποστολή, που ἀκολουθοῦσε τὸ στράτευμα του Μεζώννα, στα 1829 γράφεται, πως ὁ Αγιάνης ἔχει 48 οικογένειες και τὸ Ρητό 53. Κι ὁ πληθυσμὸς αὐτὸς ἦτανε σημαντικός για κείνη τὴν ἐποχή, ἂν λάβει κανεὶς ὑπόψη πως οἱ Ἅγιοι Θεόδωροι, εἶχανε 32 οικογένειες, τὰ Ἐξαμίλια 14, τὸ Βραχάτι 28, τὸ Βέλο 28 και τὸ Κιάτο 15 οικογένειες.

3) Στην ἀπογραφή των Μοναστηριῶν της Πελοποννήσου, που συγκέντρωσαν Ἐπιτροπές με τὸ Μητροπολίτη Τρι-

πόλεως και τὸν Ἐπισκόπου Ἀνδρούσης και Ταλαντίου, τὸ 1829. Στα στατιστικὰ στοιχεῖα αὐτῆς τῆς ἀπογραφῆς που ἀφοροῦν τὴ Μονὴ Φανερωμένης, ἀναφέρεται ὅτι χρωστοῦν τῇ Μονῇ «Ρυτοῖται γρόσια 800, Ἁγιανῖται γρόσια 150».

Τους χρόνους αὐτοῦς, μετὰ τὴν Επανάσταση, ὁ Αγιάνης και τὸ Ρητό ἀποτελοῦσαν ἰδιαίτερο Δῆμο, τὸ Δῆμο Ρητού. (Και για κατατοπισμὸ του ἀναγνώστη, ἐπαλαιναμεθαίνομε ἐδῶ ὅτι Ρητό ἦταν τὸ χωριὸ που θρῖσκόταν, λίγο πριν φτάσουμε στὸν Αγιάνην, στὴν περιφέρεια που ονομάζεται ακόμα και σήμερα ἐπὶ και δὲν ἔχει καμμία σχέση με τὸ σημερινὸ Ρητό Γαλατακίου. Ἐκεῖ κατοικοῦσαν μέχρι τὸ 1840 περίπου οι πρόγονοι των κατοίκων του Ἀθικίου, που τὸ ἐγκατέλειψαν, ὡπως θα δούμε πάρα κάτω. Σήμερα τὸ μόνο που ἔχει ἀπομείνει ἀπὸ τὸ Ρητό εἶναι ἡ μισογκρεμισμένη Ἐκκλησιά του Ἀη - Γιώργη).

Ὁ Δῆμος Κλεωνῶν περιλάμβανε τὰ χωριά Ἀγιονόρι, Στεφάνι, Κλένια, Ἅγιο Βασίλη, Κοντόσταυλο. Ὁ Δῆμος Σολυγείας περιλάμβανε μόνο τὸ Σοφικό. Τὸ Ἀγγελόκαстро ἀποτελοῦσε ἰδιαίτερο Δῆμο, τὸ Δῆμο Ὑριθίου. Ὅπως βλέπει κανεὶς δὲν ὑπῆρχαν τότε τὰ χωριά, Ἀθίκια, Ἀλαμάνο, Γαλατάκι, Χιλιομόδι, οὔτε τὸ σημερινὸ Ρητό Γαλατακίου ὡπως εἰπώθηκε προηγουμένα.

4) Τὸ 1840, με σχετικὸ Βασιλικὸ Διάταγμα, γίνεται ἀναδιάρθρωση των Δῆμων και παρουσιάζεται ἡ ἐξῆς κατάσταση : Ὁ Δῆμος Κλεωνῶν περιλαμβάνει τὰ χωριά Ἀγιονόρι, Στεφάνι, Κλένια, Χιλιομόδι, Ἀγιοβασίλη, Κοντόσταυλο, Ἀθίκια, Ἀλαμάνο και Αγιάνην. Παρατηροῦμε λοιπὸν πως λίγο πριν τὸ 1840, εγκαταλείπεται διοικητικὰ τὸ παλαιὸ Ρητό κι ὁ Αγιάνης ἀποτελεῖ πλέον τὸ βασικὸ οικισμό. Δημιουργοῦνται ἐπίσης για πρώτη φορά τὰ ἀλθανόφωνα χωριά Ἀθίκια, Γαλατάκι, Ἀλμυρῆ, Ρητό Γαλατακίου κ.λ.π. (τὰ τρία τελευταῖα στὸ Δῆμο Σολυγείας).

Δηλαδή και πάλι ἐρμηνεύοντας τὰ πάρα πάνω βλέπουμε πως στὸ διάστημα ἀπ' τὴν ἀπελευθέρωση μέχρι τὸ 1840, ἔχουμε μετακινήσεις των ἀλθανόφωνων πληθυσμῶν. Ἔτσι

το Ρητό που γειτόνευε με τον Αγιάννη και που νωρίτερα αποτελούσαν ένα Δήμο, το εγκαταλείπουν ομαδικά οι κάτοικοί του. Κατεβαίνουν κι εγκαθίστανται, μέρος από αυτούς στην τοποθεσία Αθίκια (στο σημερινό δηλαδή χωριό των Αθικίων) άλλοι παγαίνουν στην Αρχαία Κόρινθο, ενδεχόμενα στο σημερινό Ρητό κι άλλοι και τούτο πρέπει να προσεχτεί, παραμένουν υπαγόμενοι στο Κεφαλοχώρι πια Αγιάννη. (Αυτό βγαίνει από στοιχεία που θα παρακολουθήσει πάρα κάτω). Αλλά κι Αγιαννιώτες φεύγουν από το χωριό και παγαίνουν για μόνιμη εγκατάσταση στην Αρχαία Κόρινθο, σε τοποθεσία που ονομάστηκε Αγιαννιώτικα. Βρίσκεται στο Βόρειο - Ανατολικό τμήμα του χωριού, σε σημερινή ιδιοκτησία Μαρινού, όπου και τα «Αγιαννιώτικα Αλώνια». Οι Ρητοίτες που φτάσανε στην Αρχαία Κόρινθο, δεν είχανε μόνιμη κατοικία στην Αρχαία Κόρινθο. Μένανε μόνιμα στ' Αθίκια κι είχανε ταυτόχρονα ορισμένα σπίτια και κτήματα και στην Αρχαία Κόρινθο, όπως π.χ. οι οικογένειες Λέκκα, Οικονόμου κ.λπ.

Θα ρωτήσει όμως με το δίκαιό του ο αναγνώστης. Γιατί γενήκανε αυτές οι μετακινήσεις και ειδικότερα προς την Αρχαία Κόρινθο. Υπάρχουν οι απαντήσεις που είναι δύο. Πρώτο, γιατί οι άνθρωποι που κατοικούσαν στ' άγονα και πετρώδη μέρη του Ρητού και που Αγιαννιού, μετά την απελευθέρωση ζήτησαν το καλύτερο. Δουλευτάρηδες όπως ήταν είχανε την επιθυμία ν' αποκτήσουνε εύφορη γη και τέτοια ήταν άφθονη Εθνική γη στην Αρχαία Κόρινθο, πρώην ιδιοκτησία των Τούρκων κι ειδικά του Κιαμής - Μπέη. Δεύτερο, γιατί ο Καποδίστριας είχε μεγάλο όραμα ν' αναβιώσει την ένδοξη πολιτεία της Κορίνθου, που ήτανε ερημωμένη τότε από τους πολέμους. Παρότρυνε λοιπόν τους κατοίκους των άγονων χωριών να 'ρθουν και να εγκατασταθούν εδώ. Και δεν αποτάθηκε μοναχά στα Κορινθιακά ορεινά χωριά, αλλά σ' ολόκληρη την Ελλάδα. Για τούτο και την εποχή αυτή έρχονται για εγκατάσταση στην Αρχαία Κόρινθο και Κρήτες, πρόσφυγες της Κρητικής Επανάστασης. Αυτοί κατοικήσανε στην τοποθεσία, που μέχρι σήμερα λέγεται Κρητικά

(ιδιοκτησία Νικολάου Σοφού ή Κοφινά). Και το σπουδαίο είναι πως οι Κρήτες άποικοι, μαζί με τους Κορίνθιους ζούσανε αρμονικά, φαινόμενο μοναδικό στην Πελοπόννησο. Γιατί στ' άλλα μέρη, όπως στο Άργος, το Ναύπλιο, τη Μονεμβασία, τη Μεθώνη, δημιουργήθηκαν μεγάλες προστριβές μεταξύ των ντόπιων και των Κρητών προσφύγων. Στην περιοχή της Κορίνθου δεν έγινε κάτι τέτοιο, γιατί το πλείστον ήταν καινούργιοι κάτοικοι, με κοινή μοίρα, με κοινή προσπάθεια γι' αναβίωση της Αρχαίας πολιτείας, κατά τ' όραμα του Κυβερνήτη, που τόσο μεγάλο ήταν το ενδιαφέρον του, ώστε έφερε και Γάλλους πολεοδόμους, έφτιαξε οικοδομήματα για τις Δημόσιες υπηρεσίες και δημιούργησε υποδομές για ύδρευση, σχέδιο πόλεως, αναδασμούς κ.λπ.

Και παίρνει τέλος τούτη η ιστορία, με μια σύγκριση που θα κάνουμε στα στατιστικά στοιχεία των απογραφών των πληθυσμών της εποχής εκείνης. Έτσι θα πάρουμε μια καλύτερη εικόνα για τις μετακινήσεις των αλθανόφωνων ορεινών πληθυσμών, αμέσως μετά την απελευθέρωση.

ΤΟ 1829 : Ο Αγιάννης έχει περίπου 220 κατοίκους. Το Ρητό περίπου 250. Η Κόρινθος 700 περίπου κάτοίκους. Δεν υπάρχουν τ' Αθίκια.

ΣΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1840 : Έχουμε μετακινήσεις πληθυσμών και καταργείται διοικητικά το Ρητό.

ΣΤΗΝ ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ 1851 : Ο Αγιάννης έχει 421 κατοίκους. Το Ρητό δεν υπάρχει. Τ' Αθίκια έχουν 60 κάτοίκους. Η Κόρινθος (πρόκειται για την σημερινή Παλαιά Κόρινθο) έχει 1250 κατοίκους. Παρατηρούμε λοιπόν πως α) αυξάνει ο πληθυσμός του Αγιάννη κατά 90%, παρ' όλο ότι κατά την περασμένη εικοσαετία, μετακινήθηκαν κάτοικοί του προς την Κόρινθο. β) αυξάνει κατά 80% ο πληθυσμός της Κορίνθου και γ) τ' Αθίκια έχουν μόλις 60 κατοίκους που προέρχονται απ' το Ρητό. Βγαίνει λοιπόν συμπέρασμα από την τεράστια και αδικαιολόγητη σαν φυσιολογική αύξηση του Αγιάννη, ότι από τους κατοίκους του Ρητού που εγκαταλείφθηκε ολοσχερώς (μια και δεν αναφέρεται καθόλου στην

απογραφή), μερικοί εγκαταστάθηκαν στ' Αθήκια, άλλοι στην Κόρινθο κι οι περισσότεροι στον Αγιάνη και μάλλον έμειναν στο καταργημένο διοικητικά Ρητό (σαν συνοικισμό του Αγιάνη).

ΣΤΗΝ ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ 1879 : Έχει μεσολαβήσει ο καταστρεπτικός σεισμός της Κορίνθου (1858). Δημιουργείται η Νέα Κόρινθος, στη σημερινή της θέση. Στην απογραφή λοιπόν αυτή α) Ο Αγιάνης έχει 347 κατοίκους. Μειώνεται δηλαδή αρκετά ο πληθυσμός του. β) Η Παλαιά Κόρινθος έχει 606 κατοίκους. Χάνει δηλαδή το 50% του πληθυσμού της. γ) Τ' Αθήκια από 60 κατοίκους που αριθμεί το 1859 φτάνουν σε 775 το 1879, έχουμε δηλαδή τεράστια αύξηση. Από την απογραφή αυτή βγαίνουν τα συμπεράσματα πως αρκετοί πρώην Ρητοίτες της Παλαιάς Κορίνθου και του Αγιάνιου, εγκαταστάθηκαν με τους αρχικούς συγχωρισμένους τους στ' Αθήκια. Έτσι δικαιολογείται η τεράστια αύξηση του πληθυσμού των Αθικίων και οι αντίστοιχες μεγάλες μειώσεις των πληθυσμών του Αγιάνη και της Παλαιάς Κορίνθου. Βέβαια αρκετοί από τους κατοίκους της Παλαιάς Κορίνθου, εγκαταστάθηκαν και στη Νέα Κόρινθο.

Ο Αγιάνης από τα μέσα του περασμένου αιώνα, από πλευράς πληθυσμού, ακολουθεί τη φυσιολογική του εξέλιξη. Σαν ορεινό χωριό κι άγονο δεν αυξάνει έκτοτε κι ελαφρώς αυξομειώνεται μέχρι την αυγή του 20ου αιώνα. Από τα κεί και ύστερα αρχίζει μια σταθερή και μικρή σταδιακή αύξηση μέχρι το 1960, όπου από κεί και πέρα με τα γνωστά φαινόμενα της αστυφιλίας και της μετανάστευσης παρατηρείται συνεχής μείωση του πληθυσμού του.

Κρίνω σκόπιμο ν' αναφέρω εδώ τον πληθυσμό σε κατοίκους του Αγιάνιου κατά χρονικές περιόδους που εξετάσαμε.

Το 1830 είχε 220 κατοίκους, το 1851 είχε 421 κατοίκους, το 1879 είχε 347 κατοίκους, το 1889 είχε 300 κατοίκους, το 1896 είχε 304 κατοίκους, το 1907 είχε 339 κατοίκους, το 1928 είχε 440 κατοίκους, το 1928 είχε 507 κατοίκους, το 1940 είχε

661, το 1951 είχε 668, το 1961 είχε 603, το 1971 είχε 515 και το 1981 είχε 452.

Εδώ παίρνουν τέλος οι αριθμοί κι οι απογραφές. Δεν έχω άλλο τίποτα να πω. Με τα λιγοστά ιστορικά γραφτά μου, έδωσα μοναχά μια χούφτα από φως που αναφέρεται κυρία στο πότε κατοικήθηκε το χωριό μου κι από ποιούς στο πέρασμα πέντε αιώνων. Όμως οι αριθμοί δεν αναβαπτίζουν την Ιστορία του Αγιάνιου ολάκερη. Λείπουν τα επώνυμα πρόσωπα, ο τρόπος ζωής και τόσα άλλα. Τι σημασία όμως έχει. Από μεριάς μου, μου φτάνει η αγάπη μου για αυτό. Τούτη μου ξεκουμπώνει την καρδιά, μου μαστιγώνει τον εγκέφαλο και μου καλπάζει τη φαντασία. Γίνομαι ένα με τους προγόνους μου και μιλάω στο όνειρο σαν τους ερωτευμένους. Αυτό μου είναι αρκετό. Έτσι, ας το ζωντανέψει ο κάθε πατριώτης κι ας επικοινωνάει ο καθένας το ίδιο μυστικά, όπως ο υπέρμετρα πιστός με το Θεό του.